

Het Tragische Einde van een Zeekapitein

door Jan COOPMAN

Belangrijke gebeurtenissen uit het Oostendse verleden werden reeds uitvoerig in allerlei publicaties behandeld, zij het op afstandelijke wijze zoals het in de geschiedschrijving past. Eén zeldzame keer laat een archiefvondst ons toe een blik te werpen op het leven van weleer en plaatst ons als het ware middenin het wel en wee van het dagelijkse bestaan.

* * *

Paul Nicolaas DE WITTE zag het levenslicht rond 1736 in het kuipersgezin van Nicolaas die in januari 1724 getrouwd was met Therese STEYAERT. Hijzelf huwde in januari 1763 Catherine WAELINCK; of er ooit kinderen waren konden wij niet achterhalen.

Eind februari 1761 vertrekt hij als stuurman onder schipper Thomas OCKET met «de Dolfijn» van Vere, vanuit Londen met een lading bestemd voor Brugge. In de monding van de Tneems gekomen lopen zij vast op een zandbank en komen 's anderendaags opnieuw vlot. Een dag later gaan zij onder zware storm voor anker te Merregat (Margate) om ten slotte op 3 maart Oostende binnen te zeilen.

Wij waren verwonderd hem in 1765 te zien opduiken als kuipersknecht in dienst van Thomas HONDERTMARCK en Willem SEVIN. Ondertussen moet hij aan zijn proefstuk hebben gewerkt want in november 1767 wordt hij als meesterkuiper vermeld.

Anna WAELINCK, zijn zwagerin trouwt rond april 1770 met Francis LABAERE, hierbij treedt hij op als getuige.

In 1772 koopt hij «de Zoete Inval», een gekende herberg gelegen «overkanten», rechtover de overzet, aan het begin van «het kalsydeken naer sas Slykens». Dit was een drukke weg want al wie te voet, te paard, met karren of vee van Slijkens of verderop naar Oostende kwam kon slechts langs deze weg de stad bereiken en belandde dus automatisch in de afspanning van de herberg. Om deze aankoop te financieren leent hij van Pieter VAN BELLEGHEM 900 fl tegen 5% met het gebouw als onderpand.

Dit is ook het jaar waarin hij, meesterkuiper zijnde, verwickeld geraakt in een proces tegen kapitein Age SJOERDS voor wiens schip hij een nieuw zoetwater vat gemaakt had. Paul weigert echter de betaling en laat zelfs kapitein SJOERDS aanhouden! Een nieuwe aanbod tot betaling door SJOERDS wordt wél aanvaard, maar dan eist Paul de vergoeding van de gerechtskosten wat de Fries op zijn beurt weigert. Bij gebrek aan gerechtelijk archief hebben wij er het raden naar hoe de zaak afgelopen is.

De volgende keer dat hij uit de vergetelheid treedt heeft hij opnieuw het zeegat gekozen: het is 1775 en weer zit hij in de problemen, nu als stuurman op het kofschip «de juffrouw Petronella» van Friesland onder kapitein Meindert HENDRIKS.

Bij hun terugkomst op 13 oktober van een reis naar Sevilla, wil de schipper hem niet langer aan boord en verzoekt hem «sonder voorder uytstel sigh van den schepe te retireren met synne pluynie omme redenen dies noodt synde, in justitie te deduceren». Daags na deze klacht «krijgt hij de zak» op z'n Oostends gezegd.

De reden voor deze drastische maatregel wordt duidelijk in een verklaring van 14 oktober van de kapitein, mede ondertekend door de kok en de drie matrozen (naar aloud gebruik telde de scheepsjongen niet mee). Daarin geeft hij te kennen dat toen zij op 23 juni op de rede van Sevilla lagen, 's morgens vroeg «eenighe dispuytyn syn ontstaen» tussen hemzelf en zijn stuurman toen

deze aan de jongen het bevel gaf vuur te maken «omdat hij zich wilde gaan wassen». De kapitein weigerde zeggende dat hij zich kon wassen wanneer er vuur was in het kombuis, waarop DE WITTE «al vloecken en sweeren onder menighe scheltwoorden seyde dat hem sulckx noyt verboden was».

Op 2 juli is DE WITTE 's nachts aan land gebleven en 's morgens aan boord komende om zijn wacht over te geven is hij 's avonds opnieuw zonder toelating aan wal gegaan. Omstreeks 12 uur stond hij aan de kaai de jongen op te roepen hem te komen ophalen, maar de immer waakzame kapitein riep terug dat hij de jongen naar zijn kooi gezonden had want «hij heeft den gepasseerden nacht de heele wacht voor u gehouden».

De kapitein vond op 7 augustus zijn stuurman «voor de zoveelste keer» slapend in het ruim na een nachtelijk uitstapje: hij zou voortaan geen geld meer krijgen, maar DE WITTE verkocht zijn gouden knopen om zijn drinkpartijen te kunnen voortzetten.

Het is de 13^e als DE WITTE stiekem met de jol van een aangemeerd schip naar de wal geroeid is om brandewijn te halen. Halfbeschonken teruggekeerd kreeg hij het opnieuw aan de stok met de kapitein die hem verweet geen jenever te willen drinken zoals de rest van de bemanning, maar steeds brandewijn wilde. Het krakeel eindigde met een nieuwe sanctie: «ick sal nu thoonen dat ick den baes ben, van nu af aen sult ghy niet meer cryghen als het volck en niet meer achter kommen om te schaffen». Voortaan dus matrozenkost terwijl hem de toegang tot de officiersmess werd ontzegd.

Op de terugreis, 14 september «was 't wéér van dadde» toen DE WITTE klaagde dat het brood zo hard was als soldatenbrood zoals hij er «in Spagnien noyt gheen sleghter hadde ghehad».

Het volgende incident deed zich voor toen de kok op de 26e in de kajuit kwam om een nieuw vat boter (80/90 pond) te openen en de kapitein hem vroeg wat hij met al die boter deed. Slechts drie weken van Sevilla vertrokken en ter hoogte van kaap St Vincent gekomen zaten zij al aan het 2^e en laatste vat. Hij besloot te rantsoeneren en de bemanning ging akkoord om alleen nog 's morgens boter te smeren.

Toen op 10 oktober de jongen naar achter kwam om boter bemerkte de kapitein dat het vat opnieuw half leeg was en legde een verdere rantsoenering op van 10 pond per week voor de zes bemanningsleden. DE WITTE weigerde uit protest nog langer boter te gebruiken en at 's middags zout en brood met geweekte erwten. Hij kon echter zijn woede niet verkroppen en ging de kapitein te lijf. Deze kreeg een slag op het hoofd, viel achterover in de roef tussen allerhande materiaal waardoor hij zich niet kon weren: hij hield er een hoofdwonde en opgezwollen oog aan over.

Dan volgt een intermezzo: in november 1781 vertrekt zekere kapitein Paul DE WITTE, vermoedelijk dezelfde, met «de Vrijheid» naar Amsterdam met 236 balen Spaanse wol.

Het is juni 1782 wanneer hij als kapitein op het pinkschip «de Magdalena» Londen verlaat met bestemming de Antillen voor wat zijn allerlaatste reis zou worden. Verklaringen van zijn bemanning geven twee verschillende versies van de manier waarop hij aan zijn einde kwam.

Op 9 augustus begint hij de lading te lossen te Cap St François op Santo Domingo en verkoopt daarbij aan de wal «thien à elf cabels ter langde van twee, dry à vier vadems ende ter dikte van 18 à 20 duym» die behoorden tot de scheepsuitrusting. Als retourvracht laden zij 147 oxhoofden suiker en 36 vaten koffie.

Vandaar zeilen zij op 1 januari naar «Caeye St Louis» (Punta San Luis?) waar onder het aanvullen van de retourvracht met koffie, suiker en indigo DE WITTE meerdere vaten liet ontschepen die hij daar zou verkocht hebben. Tenslotte vertrekken zij op 13 mei met bestemming Honfleur en Oostende.

Onderweg belanden zij in een zware storm waarbij krachtige stortzeeën op het dek slaan, «den capn wat onpasselyck synde ende byna altyd droncken» en onder voortdurend geruzie met de bemanning die «nae genomen resolutie, ende niet dan met voorsichtigheyd mgrs met syne kennisse, hem onbequaem oordeelden langer het commande over het schip te laeten, resolveerden de heer TESTU, passagier en ervaeren zeeman te aensoucken ende tot het commande van het schip te benoemen». DE WITTE verslechtert voortdurend totdat hij op 27 juni «het tydelijck met het eeuwigh heeft verwisselt en op de breedte van 47 graeden en 25 minuten nord in zee geworpen is».

Het is 14 juli als TESTU en de andere passagiers te Honfleur ontschepen samen met een deel van de lading. Omdat de bemanning echter weigert te varen onder het bevel van de stuurman Jean Baptiste BAUDOUIN moeten zij blijven liggen totdat hun makelaars 10 dagen later een vervanger vinden in de persoon van kapitein Jacques DURAND.

De 2^e augustus onder zeil gegaan bereiken zij onder zwaar weer op de 4^e hun thuishaven waar de 19 koppige bemanning hun relaas laat optekenen. De koffer van DE WITTE wordt in het bijzijn van getuigen geopend en de scheepspapieren terugbezorgd aan de reders zijnde de firma SCHULTZ, SERRUYS, TAMM & Co.

De weduwe reageert snel en laat een protest betekenen aan SERRUYS vragende «met wiens consent ende met wat autoriteyt van reghte hy soo vermeeten is geweest van buyten myne weete af te haelen de kiste, eenen aep ende te wederhouden mynen papegaey benevens voorder goederen, dat ick proprietarighe de eenighste gerecht was de kiste te aanveerden». Terzelfder tijd eist zij «de comptante penningen met ongemunt gout en sylver in de kist berust hebbende, benevens synne boeken, papieren, zeecaerten, octant en quadrant onder behoorlycken inventaris».

Een nieuwe verklaring van 14 augustus ondertekend door de gewezen bootsman Jan CREVIN en 7 matrozen geeft ons toch een wat meer genuanceerd beeld van de voorbije gebeurtenissen. Zo verklaren zij op verzoek van de weduwe (heeft zij hier druk uitgeoefend om het gedrag van haar man in een gunstiger daglicht te plaatsen?) nl dat zij van hun kapitein «in geender manieren claeghen en connen omdat hy hun in niet het minste te cort gedaen en heeft, maer hy heeft op de 1^e dag van hun retourvoyagie synne commande overgegeven aen monsieur TESTU doordat hy sieckelyck was en syn gesichte al verlooren hadde».

Een tiental dagen later wordt hij krankzinnig «hetwelcke soodanigh heeft toegenoomen dat hy syn urine uyttronck, de olie voor water nam en wat ander drancken hy crygen conde» bij zover dat zij hem het drinken moesten ontzeggen en verplicht waren «hem cort in synen caemer te sluyten totdat hy eyndelinghe gestorfvn is sonder taele of teecken te geven».

Notaris DE BAL maakt op 26 augustus de gevraagde inventaris, waaronder zeekaarten, navigatieboeken, een octant, een zakje met «23 peessen gourdes d'Hispaignie», 10 Engelse schellingen en 6 halve, 8 goudstukken ter waarde van 15 ponden, 15 stuivers Amerikaans geld en... een grijze papegaaï.

De vragen die deze gebeurtenissen bij ons kunnen oproepen zullen bij gebrek aan archief voor altijd in het ijle blijven hangen.

* * *

Dit schrijnend verhaal konden wij weder samenstellen dankzij een aantal notariële akten die de tand des tijds overleefden.